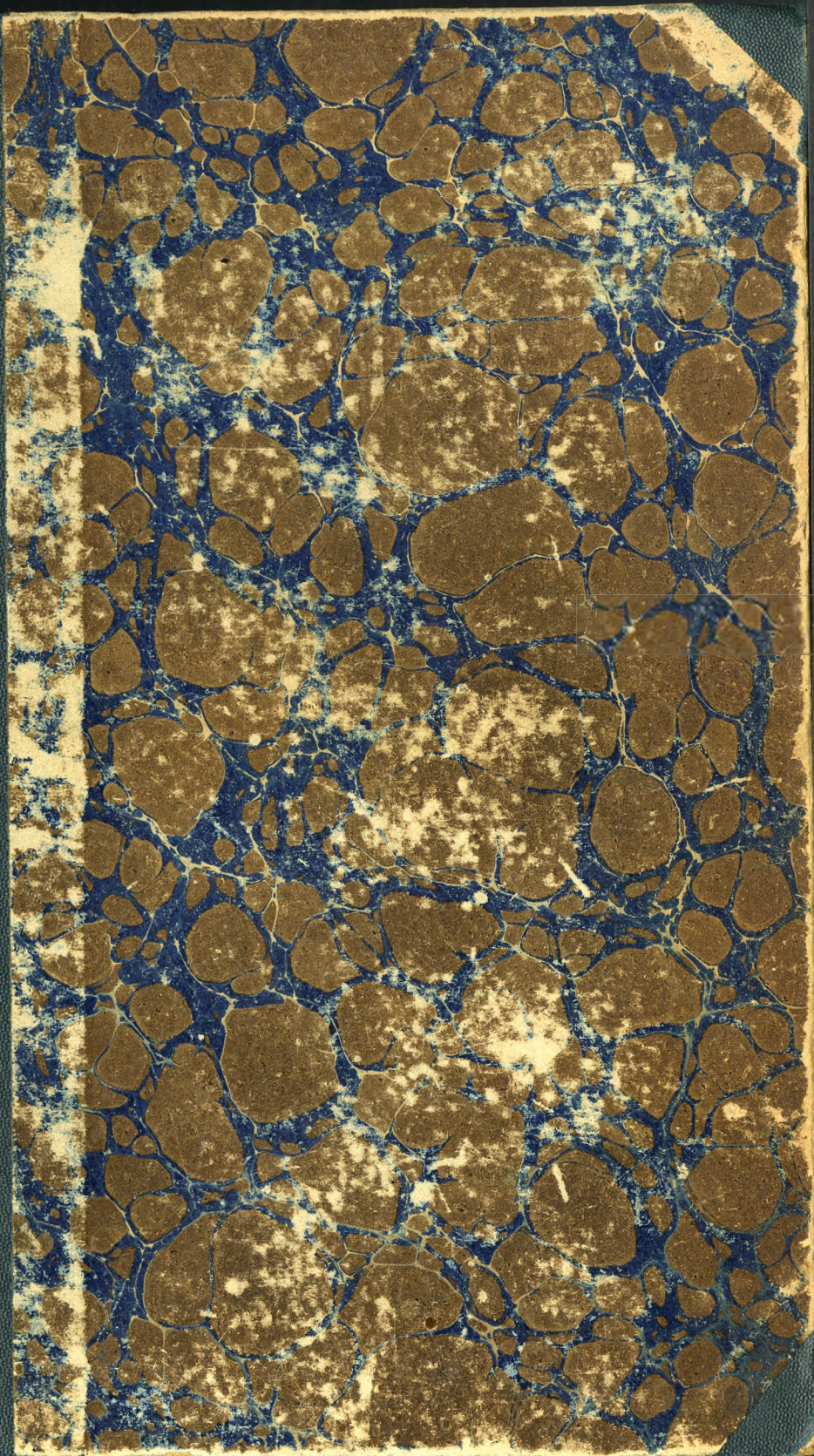

Politikai
röpiratok.

149.

P. Holmér György ur.

149

3.

1319

Küldöttségi jelentés

a tiszántuli reformált egyházkerület főtiszteletű közgyűléséhez, a középtanodai oktatásról szóló miniszteri törvényjavaslat átvizsgálása tárgyában.

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

Alulírottak, a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés folyó évi 197. szám alatt kelt végzése által, a végett lévén kiküldve, hogy a középtanodai oktatásról szóló miniszteri törvényjavaslat felett, a legközelebb tartott egyetemes Convent jegyzőkönyvében foglalt megjegyzésekre, a debreczeni ref. főtanoda, továbbá a m.-szigeti és h.-m.-vásárhelyi lyceumok, végre a m.-turi, szatmári, kisujszállási, h.-szoboszlói és békési gymnasiumok tanár testületei által beadott észrevételeket tüzetesen vizsgálónk át, s ezeknek figyelembe vétele mellett, egyházunknak jogi álláspontját, a miniszteri törvényjavaslattal szemben mutatnók ki; és egyszersmind adnánk véleményt azon törvényjavaslat felett is: ezen kiküldetés folytán, van szerencsénk véleményes jelestésünket a következőkben beterjeszteni.

I.

Kiküldetésünknek egyik főtárgyát képezvén egyházunk jogi álláspontjának, a miniszteri törvényjavaslattal szemben okadatoltan leendő kimutatása: itt mindenek előtt megemlítendőnek véljük, hogy egyik tagtársunk Révész Imre ur, a kérdéses miniszteri törvényjavaslatra vonatkozólag, ily czim alatt: „A magyarországi protestáns Gymnasiumok államjogi viszonyai“ önálló munkálatott készített, s ebben egyházunknak, ama törvényjavaslattal szemben elfoglalt jogi álláspontját be-

Dr. Gymnasium

hatólag tárgyalta és fejtegette. És mivel ezen, kiváló szakavatottsággal és alapossággal fejtegetett nézeteket, az egyház jogi állás pontjára vonatkozólag, legnagyobb részben mi is helyeseljük s magunkévá tesszük, — és más részt azért is, hogy az elibünk tűzött nagy fontosságu kérdés több oldalról megvitatva és megvilágítva legyen: czélszerűnek láttuk ezen hozzánk szerző által, tájékozás végett bemutatott munkálatot eredetben ide mellékelni, s fentebb nevezett tagtársunk önálló véleményeként beterjeszteni; azzal egyetértőleg, magunk részéről is kifejezést adván azon meggyőződésünknek, hogy a ministeri törvényjavaslatban foglalt azon tétel, melyszerint a protestáns hitfelekezet, iskola alapítási és fentartási jogára nézve, együvé foglaltatik a törvényhatóságokkal, községekkel, sőt egyesekkel is, — s valamint ezeknek, ugy a protestáns hitfelekezetnek is, a középstanoda felállítása és fentartása csak megengedettnek mondatik: sérelmes reánk protestánsokra, s a mi állami jogi állásunkra nézve.

Mert a protestáns hitfelekezet joga, az iskolák felállítását és fentartását illetőleg, nem engedély alapján áll, hanem történeti multtal és fejlődéssel bir, s máig is fenálló államjogi szerződésekkel és sarkalatos törvényekkel van az biztosítva; — a mennyiben a törvénykönyvünkbe is beigtatott bécsi és linczi békekötések, és különösen az alaptörvény erejével biró 1791. XXVI. t. cikk ezen jogot, a protestáns hitfelekezet részére, minden megszorítás nélkül és örök időkre biztosították.

Annálfogva, mi egyrésztől jogosan megkövetelhetőnek véljük azt, hogy a középstanodákról szóló törvényben világosan mondasék ki, hogy a protestáns hitfelekezet, a bécsi és linczi békekötésekben s az 1791. XXVI. és 1848. XX. t. cikkeken gyökerező önkormányzati jogait, a középstanodákra nézve is, eddigi terjedelmökben sértetlenül megtartja, és gyakorolhatja.

Valamint más részről megkövetelhetőnek véleményezzük azt is, hogy ha fenálló vallási és iskolai törvényeken, a mai kor igényei által netalán kívánt oly változtatások szándékoltatnak tétetni, melyek a protestáns hitfelekezetnek, a most idézett békekötéseken és törvénycikkeken alapuló jogait érintik: a teendő változtatásoknál, ezen jogok kellő figyelembe vétessenek, s a most tényleg létező törvényes állapot gondosan összehasonlittassék azzal, mely az új törvény által létrehozatni czéloztatik. — Mert amint ezt Révész Imre tagtársunk fentebb már idézett munkálatában igen

helyesen jegyzi meg: egy positiv törvényen alapuló jogot, a forradalom vagy absolut kormány egyszerűen elseperhet ugyan, de egy jogfolytonosságot tisztelő kormány és törvényhozás, azt egy tollvonással el nem törölheti.

II.

Az előbbi pontban elmondottakból önként következik, hogy itt a kormány és törvényhozás előtt nem egy fehér lap áll, melyre tetszése szerint írhatna új törvényeket, hanem positiv törvényeken alapuló s máig is tényleg fenálló jogokkal van dolga, — melyeket az új törvény alkotásánál figyelem nélkül hagynia nem szabad.

Hogy ezen jogok, a tanszabadság általánossá tétele által másokra is kiterjesztessenek, — miként ezt a miniszteri törvényjavaslat indokolása hangsúlyozni látszik: az ellen nekünk kifogásunk nincs. De hogy a tanszabadság ürügye alatt, egyházunknak positiv jogai megcsontkittassanak, vagy egészen megsemmisíttessenek ezt hallgatással tűrnünk nem lehet.

Már pedig a miniszteri törvényjavaslat olyan jogokat támad meg, midőn az iskola felállítási és fenttarthatási jogot egyenlősítvén: ezt minden különbség nélkül oly feltételekhez köti, melyek a protestáns hitfelekezet által eddig birt önkormányzati jogba ütköznek, és azzal merően ellenkeznek.

Az 1791. XXVI. t. cikk ugyanis, elismervén azt, hogy az iskolák, a magyar protestáns egyháztestének kiegészítő részét képezik: örök időkre biztosítja az evangélikusok számára azon jogot, hogy ezek, már létező iskoláikat fentarthassák, — s kijavíttathassák, ott, ahol szükségesnek látják ujakat állíthassanak fel, — a tanítók éstanárok számát meghatározthassák, ezt növelhessék vagy kevesbithessék, — a tanítókat, tanárokat, rektorokat, alrektorokat szabadon hívthassák meg és elbocsáthassák, — a tanítás és tanulás módját szabályozhassák, végre, hogy iskoláikat, s nevelési minden ügyeiket saját curátoraik és hatóságaik által kormányozhassák.

Ellenben a miniszteri törvényjavaslat, a hitfelekezetekre nézve épen úgy mint a törvényhatóságokra, községekre és egyesekre nézve, minden megkülönböztetés nélkül egyenlő feltételeket tűz ki,

melyek mellett ezek, iskolákat nyithatnak avagy tarthatnak fen. Megszabja a felállítandó iskolák térfogatát, meg azon tanulók számát, kik ebbe befogadhatók, — korlátok közzé szorítja a tanárok szabad választását, meghatározza ezeknek számát, fizetéseiknek minimumát, kijelöli a tantárgyakat, — melyek, — és a sorrendet, melyszerint ezek előadandók lesznek; rendelkezik a vizsgálatok miként tartása, s a szorgalom idő menyisége felett, sőt annyira megy a részletezésben, hogy még csak arról is gondoskodik, hány $\square$ láb területnek kell esni az alsó és felsőbb osztályokban egy egy tanulóra, és pedig ezt oly bőkezűen, mondhatnók fényűzéssel szabja meg, hogy az általa kijelölt feltételeknek teljesen megfelelő iskolák felállítására, felszerelésére, és fentartására, nem hogy a csupán saját erejökre támaszkodható protestáns hitfelekezetek képesek volnának, de — kivéve talán egyes minta iskolákat nem képes erre maga az állam sem; — sőt egész határozottsággal mondhatjuk azt is, hogy ilyen iskolák, általánosságban a műveltség és anyagi jólét legelőre haladottabb fokán álló államokban sem találhatók fel.

Látnivaló ebből, hogy a miniszteri törvényjavaslatban, a protestáns hitfelekezetek önkormányzati jogai egészen ignoráltattak, s iskoláik szervezésére és vezetésére eddig gyakorolt, s pozitív törvényeken alapuló befolyásuk, jövőre megsemmisíttetni czéloztatik; mi által pedig a protestáns egyház létalapja, annak jelleme, sőt élete van megtámadva. Mert ha e javaslat, úgy a mint áll törvénynyé válnék és végrehajthatnék: ez a mostani protestáns gimnáziumok legnagyobb részének bezáratását és elpusztulását fogná maga után vonni, s nem lennének többé elegendő számban s alkalmas helyeken olyan tanintézményeink, melyek eddig lehetővé tették, hogy a szegény protestáns szülék gyermekei, tanítói és lelkészi pályára léphessenek; — mi ismét azon szomorú eredményt vonná maga után, hogy iskoláink számára néptanítókat s gyülekezeteink számára lelkészeket nem tudnánk hol venni.

De mi a törvénynek, a miniszteri törvényjavaslatban foglalt részletességig való kiterjesztését, nevelészetit szempontból sem látjuk kellően indokoltnak és szükségesnek, — s erre nézve, a közmívelődés érdekében is, teljesen elégnék tartjuk azon határokig menni, melyeket éppen ezen főtiszteletű egyházkerület, 1867-dik évi deczemberi közgyűlésében, a következő szavakban jelölt ki:

„Az államnak szabadságában, sőt kötelességében áll, törvényben kijelölni azon végczélt, a

melyet mindenféle illető iskoláknak el kell érniök; vagyis az állam megszabja, az iskolák által adandó képzettség minimumát; de hogy ama célt, vagyis e minimumot mily rendszer, módszer, mily kézikönyvek, egyszóval miféle eszközök segélyével érjék el a nem állami iskolák: abba az állam nem avatkozik."

Ennél többet a mi meggyőződésünk szerint is, a tanügy érdeke, s a közművelődés összhangzásba hozatala nem kívánhat, s azon apró részletességig menő követelések, melyek a miniszteri törvényjavaslatban foglaltatnak, hazánkban a közművelődésnek nem előmozdítására, sőt épen hátráltatására, s akadályozására szolgálnak, a törvényjavaslatban emlegetett tanszabadsággal pedig semmiképen össze nem egyeztethetők.

Végre itt látjuk helyén kifejezést adni a miniszteri törvényjavaslatban foglalt azon eszme feletti megütődésünknek is, mely szerint, az általa kijelölt feltételeknek meg nem felelő iskolákat, a közoktatási miniszter bezáráthatja.

Szerintünk, valamely iskolát bezáratni még akkor sem szabad, ha annak vezetői vagy előjárói bűnösök volnának. Az államnak jogában áll ily esetben megbüntetni a bűnös tanítót vagy előjárókat; de magának az iskolának bezáratását átalán véve is, sem jogosnak, sem a közművelődés érdekében helyesnek nem tartjuk. Valamely protestáns iskolának az állam kormány általi bezáratását pedig egyenesen az 1791: XXVI. t. cikkbe ütközőnek nyilvánítjuk.

III.

Mi a kormány felügyeleti jogát illeti: mi ezt, bizonyos határok között kétségbe vonni egyáltalában nem akarjuk. De a felügyelet gyakorlását illetőleg is különbséget kívánunk tételni a protestáns hitfelekezeti iskolák, s a községi, törvényhatósági, vagy egyesek által fentartott iskolák között.

A protestáns hitfelekezeti iskolákra nézve, az 1791: XXVI. t. cz. midőn egyrésről Ő Felségének legfőbb felügyelési hatalmát biztosítja, s épségben fentartatni rendeli: más részről egyszersmind megszabja azon határvonalat is, melyen túl ezen felügyelési hatalom gyakorlása, nem terjedhet.

Ezen törvény 4. §-a ugyanis így szól: Mindkét hitval-

lásu evangelicusok, a vallásra tartozó dolgokban egyedül saját vallásuk előljáróitól függjenek.“ Már előbb a 2. §-ban pedig ez mondatik: „a szabad vallás-gyakorlat teljesebb biztosítása tekintetéből, egyebek között kinyilatkoztatik az is, hogy az evangelicusoknak szabadságukban áll, ott a hol ezt, szükségesnek látják, iskolákat állítani vagy kijavítani.“ És hogy általában, a protestánsok iskolái a vallással és ennek szabad gyakorlatával, az 1791: XXVI. t. cz.-ben elválatlanul kapcsolatban állóknak tekintettek: ez kitűnik mindjárt azon törvénynek cziméből, s kitűnik az egész törvény szelleméből; — ebben az iskolák, a vallás szabad gyakorlatával, a templomokkal és parochiákkal mindig együttesen említettven, s ezekre nézve egyenlő intézkedések tétetvén

Igy állván a dolog, önként következik, hogy valamint eddig, Ő felsége legfőbb felügyelési hatalmát, a protestánsok iskoláira nézve, a Dicasteriumok által, csak az egyházi főhatóságok útján gyakorolta: úgy jövőre a kormány sem avatkozhatik be közvetlenül az iskolai ügyek intézésébe, s olyan hatáskörrel, mint ez a miniszteri törvényjavaslatban körül írva van, a mi iskoláinkra vonatkozólag, tanfelügyelőket nem nevezhet ki, és nem alkalmazhat.

Önként következik ebből továbbá az is, hogy a kormány által kinevezett tanfelügyelők, a protestáns iskolákkal közvetlenül nem, — hanem csupán ezeknek egyházi főhatóságaik útján érintkezhetnek; az iskolai célokra szolgáló alapítványok és egyéb vagyonok kezelésébe pedig semmi beleszólási joggal nem bírnak, — ezeknek felügyeletére és ellenőrzésére, egyedül az illető egyházi főhatóságok lévén hivatva és kötelezve.

Egyébiránt mi, a törvényjavaslatban foglalt ezen egész tanfelügyelői intézményt feleslegesnek tartjuk, és elhagyandónak véleményezzük. Ha pedig ez nem történnék: a tanfelügyelők hatáskörét, legalább a felekezeti iskolák irányában, csupán addig véljük kiterjeszthetőnek, a meddig ezt az állam célja kívánja, — hogy t. i. ügyeljen fel arra, hogy az iskolákban államellenes tanok ne taníttassanak, — egyebekben a főfelügyeleti jog gyakorlása, a felekezeti iskolákra vonatkozólag, az évenkénti jelentések bekívánása által is eszközöltethetvén, a közvetlen felügyelet pedig az illető hitfelekezeti főhatóságot illetvén.

IV.

Nem tartjuk feleslegesnek itt rövideden kiterjeszkedni azon kérdésre is : valljon a protestáns közép tanodák fentartására, és általában felekezeti iskolai célokra, az állam segélyezése igénybe vétethetik-e, és ha igen : minő feltételek köthetők ezen segélyezéshez ?

E tekintetben egyházkerületünk, már az 1868-dik évben, „az 1848-dik évi vallásügyi törvény részletezéséről és az iskola ügyről“ adott véleményében így nyilatkozott: „ha van, — a mint hogy van is, az állam rendelkezése alatt álló oly országos alap — akár fekvő javakból, akár alapítványból, akár más valamiből álljon az, — a melynek rendeltetése az, hogy egyházi és iskolai célokra fordíttassék: ebből a magyar protestáns egyház nem kéri és várja, hanem követeli a maga részét, és pedig követeli azt mind népessége arányában, mind időnként létező szükségéhez képest.“

Ezen nyilatkozatot mi, mai nap is teljesen jogosultnak, és a közép tanodák fentartási költségeire vonatkozólag alkalmazhatónak tartjuk, — a nélkül, hogy a nyert államsegélyért egyházunk, az iskolai ügyekben eddig gyakorolt önkormányzati jogából, bármi kis részt is feláldozni kénytelenítették.

Nem akarunk itt, az iskolai célokra szolgáló közalapítványok természetének és rendeltetésének jogi fejtegetésébe bele bocsátkozni. E felett itélni nem az egyházhatóság köréhez tartozik. De addig is, míg ezen nagyfontosságú kérdés, az illető helyen tisztába hozatnék: az államsegély iránti igényünket, a mai viszonyok közt is jogosultnak tartjuk. — Mert

a) A mi iskoláink nem pusztán hitfelekezeti intézetek, hanem egyszersmind a hazai közművelődésnek is előmozdítására szolgálnak. És mint ilyenek, teljes joggal igényelhetik azt, hogy a nevelési országos alaptól aránylagosan részesíttessenek. És

b) Mert azon összegek, melyek évenként az országgyűlés által nevelési célokra megszavaztatnak, a közadóból vétetvén ki : — ehez a protestáns hitvallású állampolgárok is aránylag járulnak. És így nem volna méltányos, hogy ők ennek élvezetéből kizárassanak, vagy a részesítés olyan feltételekhez köttessék, melyek bár a

közművelődés tekintetéből nincsenek kellően indokolva, mégis más részről, a protestáns egyház önkormányzati jogának csonkítását vonnák magok után.

Annuit megkövetelhet az állam, hogy a segélyül adott összegek hova fordítása, vagy miként történt felhasználása kimutattassék, de ennél többet sem a nevelés érdeke nem kíván, sem a protestáns egyház önkormányzati jogai meg nem engednek.

Egyébiránt, a segélyezés módjára nézve, mi legczélszerűbbnek vélnők azt, hogy a lehetőséghez és szükséghez képest megállapítandó segélyezési összegek, az egyházkerületeknek adatnának ki, — melyek aztán a kapott összeget, az általuk legjobban ismert viszonyokhoz képest használnák fel, a segélyre szorult és fentartandóknak ítélt tanodáknak támogatására.

A miniszteri törvényjavaslattal szemben, egyházunknak jogi álláspontját kitüntető ezen általános elveknek előre bocsátása után, — áttérve már magára a törvényjavaslat részleteire: az ezekre vonatkozó észrevételeinket alább pontonként soroljuk elő; — azon megjegyzéssel, hogy a mely §-ok abban, tisztán csak az állami közép tanodákra, vagy a reál iskolákra vonatkoznak, s a protestáns egyház közép tanodáit nem érintik: azokra nézve a vélemény nyilvánítást nem tartván hatás körünkhöz tartozónak, észrevételeinkben ezekre ki sem terjeszkedtünk. Valamint tájékozásul megjegyezni kívánjuk itt azt is, hogy a mely pontokra nézve, az egyetemes Convent véleményét elfogadtuk: azoknál a Convent megjegyzéseit, egyöntetűség tekintetéből, a reál hivatkozás könnyebb módja helyett, véleményes jelentésünkbe lehetőleg szó szerint átvettük; — hogy így egy teljes, és önmagában is megérthető munkálattal terjeszthessünk be a főtiszteletű egyházkerületi közgyűléshez.

A mi már a törvényjavaslat egyes szakaszait illeti:

Az 1-ső fejezet 2. §-ára vonatkozólag, a Convent kifejezést kíván adni azon ténynek, melyszerint egyházunknak, a törvényjavaslatban kijelölt jogalap mellett, régibb törvényes alapja is van, — melynél fogva közép tanodák állítására és fentartására jogosultsággal bír.

Ennek szükséges voltát mi is beismerjük; — de jogaink biztosítására, a Convent által használt kifejezést nem tartjuk elégnek, hanem, — a mint ezt már elvi fejtegetéseinkben is érintettük, itt,

vagy egy külön §-ban, határozottan és világosan kifejeztetni óhajtjuk azt is, hogy a protestáns hitfelekezeti, a bécsi és linczi békekötésekben, s az 1791: XXVI. és 1848: XX. t. cikkekben gyökerező önkormányzati jogát, a közép tanodákra nézve is sértetlenül és egész terjedelmében megtartja.

Jogainknak ezen ismételve is hangsúlyozott fentartását és biztosítását illetőleg, nem tartjuk feleslegesnek megjegyezni azt, hogy Magyarországon az iskolaügyek eddig általában csak intimatumnak, s kormány rendeletek által szabályoztattak, s országgyűlésileg egyedül a protestáns iskolákra nézve hozatott törvény. És így mi, e tekintetben nem egyenlő alapon állunk a többi vallásfelekezetekkel. Míg az országgyűlés, ő irányukban, az új törvény alkotásánál tabula rásával bír: addig a mi irányunkban államjogi szerződésekkel és alaptörvényekkel áll szemben, melyeket tehát figyelem nélkül hagynia, magának a törvényhozásnak sem lehet, — s melyeket mi könnyelműleg fel nem adhatunk; mert ez autonómiánk megsemmisítésére vezetne.

A 3. §. ellen kifogásunk nincs. Azt pedig, hogy ezen §. a nem teljes közép tanodák felállítását is, — bár kivételesen, megengedhetőnek nyilvánítja: csak helyeselhetjük.

A 4. 5. és 8. §-okra vonatkozólag, — a Conventtel egyetértőleg, helytelennek tartjuk azt, hogy bár a görög nyelv a rendes tantárgyak közzé van felvéve, s a rendes tantárgyak a 8. §. szerint kötelezők: még is a tanulókra nézve, ennek tanulása facultativvá tétetett. — Minélfogva, tekintettel a gymnásiumi képzésnek tulajdonképpen humanistikus voltára, s tekintettel arra, hogy a görög nyelv a humanistikus irányu képzésnek ma is egyik jelentékeny és nem mellőzhető eszköze: a 8. §. határozatát a görög nyelvre is feltétlenül kiterjesztetni óhajtjuk.

A 9. §-t, melyszerint az egyes tantárgyakban elérendő célát a közoktatási miniszter határozza meg: az általunk előrebocsátott általános elvekkel, és egyházunknak, a tanításügyre nézve biztosított önhatóságával összeegyeztethető értelemben fogjuk fel, — azonban

a 10. §-t, mely a közép tanodai oktatást általában a szakrendszerre alapítja, s csak az alsóbb osztályokban engedi meg a szakcsoportosítást: a Conventtel egyetértőleg oda kívánjuk módosítani, hogy az egyes iskolákban rendelkezésre álló tanerők tekintetbe

vételével, az alsóbb osztályokban a mérsékelt osztály rendszer, a felsőbbekben pedig a mérsékelt szakrendszer alkalmaztassék.

A gymnásiumi előkészítő osztályra vonatkozó 11. 12. és 13. §-oknak elfogadásához, azon módosítás mellett járulhatunk, hogy olyan helyeken, hol a hitfelekezeti gymnásium mellett, az ezt fenntartó hitfelekezet elemi iskolájának 4-dik osztályát, a gymnásiumi tanpályára való előkészítés szempontjából kellően szervezte: ezen kívül más, külön előkészítő osztálynak felállítására ne köteleztessék. — Egyszersmind megjegyezni kívánjuk itt azt is, miszerint mi, a németnyelv tanításának, már az előkészítő osztályban leendő megkezdését nem tartjuk czélszerűnek s nem helyeselhetjük. Mert az elemi iskolákban a németnyelv nem taníttatván: ebből az a vizátság állana elő, hogy a gymnásiumi 1-ső osztályba, az elemi iskola 4-dik osztályából jött tanulók semmit sem tudnának, — az előkészítő osztályból jöttek pedig már valamit tudnának németül, — tehát, vagy újra kellene kezdeni itt a németnyelv tanítását, — vagy az elemi osztályból jött tanulók nem haladhatnak együtt az előkészítő osztályból jöttekkel, — vagy végre az elemi iskola 4-dik osztályába is be kellene vinni a németnyelv tanítását, — mi ismét az elemi oktatás czéljával nem fér össze.

A 14. 15. és 16. §-ok, úgy az iskolai rend, mint a tanítás biztosságának érdekében, helyes és szükséges intézkedéseket foglalván magukban: ezeket általán véve elfogadhatóknak véleményezzük, — oly megjegyzéssel azonban, hogy a 15. §-ban kifejezetni kívánnók azt is, hogy egyik tanintézetből a másikba való át lépés, rendesen csak az első félév elején, vagy végén történhetik; — a

16. §. ellenében pedig, — mely a felvételi vizsgát dijnélkülnek rendeli, — a Conventtel egyetértőleg, egyházunk részére fenntartandónak kívánjuk mi is az önkormányzatból önként folyó azon jogot, melyszerint ez saját iskoláiban, úgy a vizsga, — mint a tandíj megállapítása felett is maga határozhasson. — Egyszersmind kifejezést kívánunk adni e helyen azon óhajlásunknak is, vajha egyházkerületeink egyetértő közreműködése által kieszközöltetnék az, hogy jövőre minden felekezeti és állami Gymnasiumban, a paedagogicának és korunk kívánalmainak megfelelő egyöntetű tanterv és beosztás hozatnék létre.

A törvényjavaslat 17. 18. 19. és 20. §-sait a convent általában elfogadhatónak találja ugyan, a 18. §-ra vonatkozólag azonban mégis megjegyzi, hogy bár az ujonnan választandó tanárookra

nézve, a tanár képességi vizsga letételét, és a tanári oklevél kinyerését szükségesnek ismeri el: mindazáltal nem tartja méltányosnak és jogosnak, azon tanárokat is a képesítő vizsga letételére kötelezni, kik felekezeti gymnasiumainkban, ha a 10 évnél kevesebb idő óta tanárkodnak is, de önhatóságunknál fogva, szabad választási jogunk alapján, ily vizsga letételre való előleges köteleztetés nélkül nyertek, mint rendes tanárok, élethossziglani alkalmaztatást.

Más részről pedig, azon óhajtságát fejezi ki a Convent, hogy az egyetemes ref. egyház, épen azon indoknál fogva, a melyből tanító-képezdét tart, — nevezetesen, hogy a maga elvei szerint adja meg a képzést azoknak, akikre közéletanodáiban az ifjuság nevelését bízni kívánja: egy kellően szervezendő gymnasiumi tanárképezdét állítson. Mely tanár-képezdére nézve aztán a nyilvánossági jog megszerzendő lenne, hogy így, az ezzel egybekötött vizsgáló bizottság, általános érvényű tanári oklevél adására is feljogosíttassék.

Mi a Convent megjegyzéseit és óhajtságát teljesen osztjuk és magunkévá tesszük; a tanár-képezdére vonatkozólag azonban mi tovább kívánunk menni a Convent óhajtásánál, a mennyiben az általa javasolt protestáns tanár képezde felállítására és berendezésre szükséges költségek viselését, mi az államtól jogosan követelhetőnek véljük.

A tanárválasztás joga ugyanis, a protestáns egyház önkormányzati köréhez tartozván; — ha az állam feltételeket köt ezen jognak gyakorolhatásához, köteles egyszersmind módot is nyújtani arra, hogy az általa megszabott feltételek teljesíthetessenek. Ez pedig csak úgy történhetik meg, ha vagy maga állít protestáns tanárképezdét, vagy az ennek felállítására szükséges összeget, a hitfelekezet rendelkezésére adja át.

Egyébiránt, akár az állam, akár a reformált 5 egyházkerület együttesen; — államsegély mellett, vagy a nélkül állitana is fel tanárképezdét: mi ezt valamely központon, egy teljesen berendezett bölcsészeti tanszakkal egybekötésben óhajtanók felállítani; addig pedig az eddigi gyakorlatot, — melyszerint a tanárok, habár képességi oklevéllel nem bírtak is, de mindig ismert tehetségű egyének közül választattak, s e mellett, ismereteik gyarapítása végett, legtöbbnyire a

külföldi egyetemekre is kiküldettek, — jövődre is fentartatni véleményezzük.

A 21. §-t illetőleg, már az általános elvek fejtegetésénél megmondtuk véleményünket, melyszerint tudniillik az államnak jogában áll kitűzni a czélt, melyet valamely tanoda által elérteni kíván, — de hogy aztán ezen kitűzött czél hány tanár vezetése mellett, és mi módon éretik el: abba az államnak beavatkozni nem lehet. Mind a mellett is, mi ezen §-t, a közművelődés tekintetéből indokoltnak találván: az ellen elvileg nem teszünk kifogást. — Azt azonban nem hallgathatjuk el, hogy a tanároknak a törvény javaslatban megszabott száma, főleg a jelen átmeneti korszakban nagyon magasra van téve, és teljesen elegendő lenne, ugy a mint azt a Convent javálja, 4 osztályu gymnasiumnál 5, — hat osztálynál 8, — nyolcz osztálynál pedig 10 tanár alkalmazása. Sőt vidéki kissebb tanintézeteknél, hol rendesen kevés a tanulók száma, elégnek tartanók anyi tanár alkalmazását is, ahány osztályból áll a középtanoda; mert kevés számú tanulóval, bármely tantárgyból könnyebben, kissebb erővel, és rövidebb idő alatt ellehet érni azon eredményt, mely nagyobb számú növendékekkel, hosszabb idő alatt és több tanárral is, csak nehezen érhető el.

A 22. §. ellen, mely a tanulási óraszámok maximumát állapítja meg, — kifogásunk nincsen; ellenben.

A 23. §-t, mely azon esetben, ha a tanulók száma valamely osztályban, 3 éven át 50-et meghalad, párhuzamos osztály felállítását rendeli, — protestáns iskoláinkban, hol nincs alap a felállítandó párhuzamos osztályok költségeinek fedezésére: alig hiszszük alkalmazhatónak, és mi erre, autonómiánk sérelme nélkül nem is kényszeríttethetünk. — De ezen rendszabályt általánosságban is, csak akkor ismerhetjük el jogosultnak és méltányosnak, ha az állam, egyrésztől elegendő számú reáliskolák felállításáról gondoskodik, másrésztől pedig a nagyobb községeket polgári iskolák felállítására kötelezi, hogy így a Gymnasiumok, népességek feleslegének azon terhétől, mely most sok helyen, csak ily intézetek hiánya miatt nehezül reájok, megszabadulhassanak.

A 24 és 25. §-ok, melyeknek csaknem kicsinyes részletességig menő némely tételei különben is inkább miniszteri rendelkezésnek, mint országos törvényhozásnak tárgyát képezhetnék: a mi hitfelekezeti iskoláinkra, önkormányzati jogunknak sérelme nélkül hasonlóul nem alkalmazhatók, és mi azokat, legalább még most, általában sem hisszük kivihetőknek. De nem látjuk szükség-

gét sem annak, hogy a tantermek térfogata oly tulságos mérvben állapíttassék meg a tanulók létszámához képest, mint ez a törvényjavaslat érintett §-ában megszabva van. Ezt nem találjuk fel a legelőre haladottabb cultur államokban sem; s ily fényűzést az iskolai épületek felállításában, hazánk anyagi ereje még kevésbé engedvén meg: mi a miniszteri törvényjavaslatban kitűzött feltételeket e tekintetben, még az állami középiskolákra nézve sem tartjuk elfogadhatóknak.

A 26. §-t, mely az évi szorgalom időt szabja meg: — Conventtel egyetértőleg, oly értelmezéssel véljük elfogadhatónak, hogy az évi 10 hónapi szorgalom időbe, az év folyamán keresztül közbe eső kisebb szünidők is beszámíttassanak.

A 27. §. elfogadásához, Conventtel egyetértőleg, mi is csak azon feltétel mellett járulhatunk, hogy az év végén tartandó nyilvános vizsgák mellett, a rendes félévi szigorlatok is megtartassanak, s hogy az úgy nevezett érettségi vagy zárvizsgák módozatának meghatározásánál, egyházunknak, autonómiai joga és hatásköre, saját iskoláira nézve, kellő figyelembe vétessék.

A törvényjavaslat III-dik fejezete (28—48 §.) tisztán az állami középiskolákról szólván, — mint előre is jeleztettük, erre észrevételeinkben kiterjeszkedni, neml áttuk hatáskörünkhöz tartozónak. Miért is ezt egészen mellőzve:

A IV-dik fejezet 49. §-ára ugyanazon észrevételt teszszük, mit fentebb már a 2. §-ra tett megjegyzéseinkben előterjesztettünk; hogy t. i. határozott kifejezés adandó itt is a protestáns hitfelekezet azon jogának, melyszerint ez, a bécsi és linzi békekötések, s az 1791. XXVI. és 1848. XX. t. czikkek által biztosított autonómiájánál fogva, nem csak új iskolákat állíthat fel, hanem az eddig felállítottakat is fentarthatja és igazgathatja.

Az 50. 51. 52 és 53. §-okra, észrevételeinket az ezekben felhívott egyes §-oknál már elmondottuk, és így ezekre itt újra észrevételeket tenni, vagy amár elmondottakat ismételni, nem látjuk szükségesnek. Ellenben:

Az 54. §-ra vonatkozólag, mely egyrésről a tanári fizetések minimumát határozza meg, más résről pedig a középiskolai rendes tanárookra nézve megszabja, hogy ezek, csak is azon intézetben működhetnek, melynél alkalmazva vannak: a Conventtel egyetértőleg, egyrésről azt jegyezzük meg, hogy bár egyházunk maga is oda törekszik, hogy tanárait minél megfelelőbb díjazásban részesítse, — de hogy ezen tisztán házi ügybe a törvényhozás bele-

avatkozzék: nem tartanók méltányosnak. Azt pedig hogy iskoláinknak fenttarthatása, a törvényjavaslatba kitűzött fizetés megadásától tétessék függővé: egyenesen az 1791. XXVI. t. cikkbe ütközőnek nyilvánítjuk.

Valamint megjegyezzük más részről azt is, hogy valamely akár rendes, akár rendkívüli tanárt, — feltéve, hogy ez, a közép-tanoda iránti kötelezettségének teljesen megfelel, — az egyéni szabadság sérelme nélkül, attól eltiltani nem lehet, hogy hivatalos óráin felül maradó idejét, — főleg a hivatásával rokonnemű munkásság terén, — a közép-tanoda körén kívül is, értékesíthesse; s ezt, a felekezeti, vagy más nem állami iskolák tanáraitra nézve megtiltani, annál kevésbbé tartanók méltányosnak, mert ily megszorítás, az állami közép-tanodai tanárookra nézve nem tétetik.

A törvényjavaslat 55. §-át illetőleg, mely a tanári értekezletek tartása iránt rendelkezik, — a Convent véleményétől eltérőleg, mi azon nézetben vagyunk, hogy ezen rendelkezés, hatán némileg autonomiánkba ütközőnek látszanék is, általában a tanügyre és a közép-tanodai tanároknak, a folytonosan fejlődő tanügy színvonalán maradására nézve, sokkal nagyobb fontossággal bír, mint sem azt visszautasítani lehetne. Különben is, ha a tanügy érdekében, már fentebb elismertük azt, hogy az országos törvénynek joga van megszabni azon kellékeket, mik a tanároktól, hivatalba állíttatásukkor megkívántatnak: ebből csak nem önként következik, és autonomiánkra nézve semmi esetre sem nagyobb sérelem, annak elismerése, hogy tehát joga van a törvényhozásnak olyan intézkedéseket is tenni, melyek biztosítékul szolgáljanak arra, hogy a kellő képzettség mellett hivatalba lépő tanárok, azontul is azon szintvonalon fognak maradni, mely képessé teszi őket arra, hogy hivatásuknak folytonosan s kellőleg megfeleljenek. Annál fogva mi, ezen §-t egész terjedelmében elfogadhatónak véleményezzük, — azon pótlékkal azonban, hogy mivel a tanügy érdekében tartandó országos értekezletek, országos érdekekben történnek: az erre kiküldött és meg is jelenő tagok költségeit az állam viselje.

Az 56. §-ra, — mely az állami segélyben részesülés feltételeit határozza meg: nézeteinket már, az előrebocsátott elvi fejtegetések IV-dik pontja alatt elmondottuk. Itt azokhoz csak annyit jegyzünk meg, hogy mi, sokkal nagyobb tisztelettel viseltetünk ugyan egyházunknak autonómiai jogai iránt, mint sem ezeknek bármelyikét is pénzért eladhatónak véleményezhetnők; azt azonban, mit a Convent is elfogadhatónak ítelt, hogy olyan tanodáknál,

melyek államsegély mellett tartatnak fel, a maga által díjazott tanszékre, mindenik fél maga választhasson tanárokat; autonómiánkba ütközőnek nem tartjuk, s ugyanazért elfogadhatónak véljük. Valamint elfogadhatónak véleményezzük azt is, mit a Convent, az igazgató választásra nézve ajánl; hogy t. i. ott, hol a teherviselés nem egyenlő: az igazgatót mindig azon félnek legyen joga választani avagy kinevezni, ki az iskola fentartás költségeihez fele rész-nél többel járul, egyenlő teherviselés esetében pedig, az igazgató választás vagy kinevezés joga felváltva gyakoroltassék, a fentartási költséget viselő felek által.

Egyébiránt ismételjük itt is, mit már fentebb a IV. pont alatt megemlítettünk, hogy mi, a segélyezésre nézve legjobbnak és leg-méltányosabbnak is látnók azt, hogy az állam, a segélyezésre szorult felekezeti közép tanodák részére szükséges, s az egyházi főha-tóság által kimutatott segélyezési összeget, időről időre, magának az egyházkerületnek adná át, — annak mikénti felhasználása aztán, a viszonyokat legjobban ismerő egyházkerületre bízván.

Az 57. §-ban, úgy a mint áll, megnyugvást nem találhatunk, mert e szerint, az államnak, — különben általunk is elismert fő-felügyeleti joga, önkormányzatunkat sértő közvetlen igazgatással válhatnék. Ugyan azért, a Conventtel is egyetértőleg, a most emli-tett § 2-dik pontját oda kívánnok módosíttatni, hogy úgy a mi-niszter, mint az állami tanfelügyelő, hitfelekezeti iskoláinkkal, minden hivatalos ügyben, csak egyházi főhatóságaink közegei útján érintkezhessék. A 3-dik pontot pedig, mely egyházunk vagyoni viszonyaiba is könnyen utat nyitna, az állam beavatkozására, egé-szen kihagyandónak véleményezzük, miután e tekintetben, a fel-ügyelésre és őrködéssre, hitfelekezeti iskoláink irányában, egyházi főhatóságaink vannak hivatva; s elégnek tartjuk, a statisztika ér-dekéből, hogy az intézet évi fentartására kiadott összegek, s a fedezetül szolgáló alapok és bevételek, az iskolai programmban ko-ronként kimutatva legyenek, s a minisztériumnak, ily kimutatások által adassék meg a szükséges tájékozás.

Az 58. §-ra nézve, mely a törvény rendeleteinek eleget nem tevő iskoláknak bezáratásáról szól: már, az általános elvek fejtege-tésének II-dik pontjában kifejezést adtunk meggyőződésünknek, s ahhoz képest teljesen egyetértünk itt is a Conventtel abban, hogy ezen tervezett javaslatnak merev végrehajtása: beláthatlan zavarokat és kellemetlenségeket idézne elő; annálfogva elégnek tartanók mi is, hogy a törvényben csak annyi mondassék ki, hogy a meg-

szabott feltételeknek eleget nem tevő intézetek nyilvánossági jogot nem nyernek, vagy ha ezzel már birnának, — a törvényes intések eredménny nélküli lefolyása után attól elesnek.

Az 59. §-ra vonatkozólag, magunkévá tesszük a Conventnek azon óhajtását, hogy a feiekezeti jellemű magán közép tanoda igazgatójának felterjesztésénél, a miniszterium, egyházi főhatóságunk meghallgatása mellett, — s illetőleg ajánlatának figyelembe vételével adja ki az engedélyt, a szándékolt magán tanoda felállítására.

A 60. 61. 62. 63. 64 és 66. §-ok a felekezeti közép tanodákra nem vonatkozván: ezekre, mint az egyház hatáskörén kívül esőkre, semmi észrevételt nem teszünk. Azouban

A 65. §-ra nézve megjegyezzük mégis, hogy mi, — az olyan hitfelekezeti magán tanodák növendékeit illetőleg, melyek az egyházi főhatóság felterjesztése folytán engedélyeztettek, és az egyház felügyelete alatt állanak: a vizsgának minden tanév végén, valamely nyilvános tanodában való letételét feleslegesnek és szükségtelennnek látjuk; — s épen ezt tartjuk, az 1791: XXVI. t cz. értelmében fenálló azon protestáns iskolák növeudékeire nézve is, melyek a törvény által, a nyilvánossági jog elnyerésére kitűzött feltételeknek eleget tenni képesek nem lévén, magán tanodáknak tekintendők. Az ilyen iskolák növendékeire nézve, teljesen elégnek vélnők annak kimondását, hogy midőn valamely nyilvános tanodába át mennek, megvizsgáltatván: a képességeiknek megfelelő osztályba fognak bevétetni.

Ezekben öszpontosul a gondosan átvizsgált miniszteri törvényjavaslatra vonatkozó véleményes jelentésünk, melyet midőn, megbízatásunkhoz képest, az e czélból hozzánk át tett, összes irományokkal és a miniszteri javaslatra, az egyes tanár testületek által tett megjegyzések összehasonlításával együtt beterjesztenék: teljes tisztelettel vagyunk.

Debreczenben, 1873. November hó 26. napján.

A főtiszteletű egyházkerületi közgyűlésnek

alázatos szolgálai:

Könyves Tóth Mihály, mk. Tóth József, mk.

Kovács János, mk. Szegedi Sándor mk.

Ármós Bálint. mk.

